

Кузнецова І.О., д.мистецтвознавства, професор,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАУКОВОГО БАЗИСУ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ДИЗАЙН»

Анотація: у даній статті дана спроба визначити тактичні пріоритетні напрями завдань теоретичної бази дизайн – проектування, знайти шляхи рішення проблеми розвитку наукового базису спеціальності «дизайн».

Ключові слова: наукова спеціальність «дизайн», дисертаційна робота, технічна естетика.

Постановка проблеми. В даний час більше ніж 120 ВНЗ України мають ліцензію на спеціальність «Дизайн» напряму 0202 «Мистецтво». У середньому щомісяця комісія з акредитації та ліцензування по мистецтву, культурі і туризму України відмовляє одному ВНЗ в акредитації або ліцензіванні цієї спеціальності. У цій ситуації зрозуміло, що гостро стоїть питання про забезпечення науковими кадрами спеціальності «Дизайн».

Якщо порівняти те, що відбувається з подіями чотирнадцятирічної давності, то тоді в рік всі вищі навчальні заклади України випускали менше 900 дизайнерів. Зараз здається неймовірним, що поступити на початку дев'яностих в Київський інженерно–будівельний інститут було більш реально, ніж у «технікум на Кіквізді» саме через відсутність чітко окресленої теорії композиції та інших спеціальних дисциплін, пов'язаних із дизайн–проектуванням. І тому дизайну по всій Україні навчають в більшості випадків зараз фахівці з суміжних областей.

Постанова Кабінету Міністрів України № 37 «Про першочергові заходи щодо розвитку національної системи дизайну», що вийшла 1997 р., суттєво вплинула на зміну сприйняття спеціальності «Дизайн». Тому, як могла здійснитися мрія автора статті про отримання вищої мистецької освіти в Криму, для ліцензування якої доводилося виконувати всю чорну роботу, аж до особистого створення санітарного паспорта СевНТУ в 1997 р., що послужив прототипом санітарного паспорта в системі ВНЗ України. Інакше ліцензію на спеціальність «Дизайн» не давали.

Одержавши широке поширення завдяки актуальності, спеціальність «Дизайн» фактично мало забезпечена науковими кадрами. Доктора архітектури допомагають у вирішенні проблем дизайну середовища, доктора технічних наук вирішують проблеми промислового дизайну. Фахівці – графіки та мистецтвознавці допомагають у вирішенні інших наукових проблем. Але забезпечена дана спеціальність недостатнім вирішенням ключових теоретичних питань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Список проаналізованих праць щодо забезпечення наукового базису спеціальності «дизайн» для простоти сприйняття можна звести до частини наявних українських докторських дисертацій. Їх можна розділити на декілька напрямів:

мистецтвознавчі по дизайну (наприклад, Даниленко В., Кузнецова І. [3,4]), технічні по теоретичній базі дизайну – технічній естетиці (Яковлев М., Боднар О. [8,1]), мистецтвознавчі, що стосуються історії мистецтв і протодизайну (Голубець О., Соколюк Л. [3,7]). Є науки достатньо розвинені. Але зрозуміло, якою може бути глибина розвитку наукової дисципліни, якщо першій дизайнерській фірмі (керівник Морріс У.) не нараховується і півтори сотні років, а перші монографії з технічної естетики (теоретичній базі дизайну) в колишньому СРСР з'явилися в кінці шістдесятих років ХХ ст.

Важко в найближчі роки прогнозувати появу наукової роботи рівня дисертаційного дослідження з прикладної геометрії Плоского В. [6], не тільки теоретично узагальнюючого, що різними теоретичними засобами можна зробити і для дизайну, але і в табличній формі, гідної таблиці Менделєєва, що дає шляхи вирішення практичних задач. Потребує осмислення нинішній стан справ з теоретичною базою дизайну.

Формулювання цілей статті. Необхідно визначити тактичні пріоритетні напрямки задач теоретичної бази дизайн–проекування, знайти шляхи вирішення проблеми розвитку наукового базису спеціальності «дизайн».

Основна частина. Генісаретський О. [2] двадцять два роки тому поставив у своїй роботі ряд загальнотеоретичних завдань, починаючи з синергетичного опису дизайну і закінчуючи визначенням вузькою частиною завдань, частина з яких вирішена тільки в абсолютно крихітній області певного дизайн–проекування, наприклад, формоутворення в дизайні електроінструмента і т.д. Ці завдання загального плану можна уточнювати згідно зі станом науки на сьогоднішній день. Так, наприклад, після роботи Сороко Е. по структурній гармонії систем і Пригожина І. по самоорганізації систем (синергетики) очевидно була поява робіт Евіна І. із синергетики мозку і синергетики мистецтва. Продовженням є спроби проаналізувати можливості використання фракталів, як, наприклад, в роботі, що розробляється, з використання фракталів в проектуванні об'єктів дизайну з технічної естетики, Хомика С.

Всеосяжні теоретичні роботи, що визначають стратегію вивчення наукового базису спеціальності «Дизайн», однозначно потрібні. Але хотілося б бачити їх не узагальнено теоретизованими, а як такі, що вказують конкретні шляхи вирішення завдань практичних дизайнерських робіт. І, найголовніше, не просто описують стан науки на поточний момент часу, а ставлять ланцюжок конкретних завдань, вирішення яких фактично прогнозовано, виходячи зі створеної наукової теорії.

Так, наприклад, автором статті була створена система диференціальних рівнянь, що вирішують завдання циклічності сприйняття об'єктів дизайну, декоративно–прикладного та образотворчого мистецтва (ДДПОМ). Аналіз показав, що для остаточного використання запропонованого засобу прогнозування необхідне створення наукової школи, представники якої уточнили б вагові коефіцієнти впливу морських і річкових, гірських і рівнинних поверхонь на сприйняття ДДПОМ.

А далі виявилось, що не так легко будувати цю наукову школу.

По–перше, на сучасному етапі відсутній такий потужний засіб стимулювання наукової роботи в Україні як матеріальна зацікавленість, яка була присутня в радянські часи. Кращі студенти відмовляються вступати до

аспірантури насамперед саме через це. На даний момент переможець студентських конкурсів: наукового (Луганськ, 2012) та огляду–конкурсу дипломних проектів (Харків, 2012) Арбузова К. з фактично готової науковою роботою по використанню оп–арту в дизайн – проектуванні фінансово не зацікавлена в її закінченні.

По–друге, сфера наукових інтересів керівника не завжди збігається зі сферою наукових інтересів аспіранта, і в цій ситуації зазвичай керівник змушений поступитися студентові / аспіранту (С / А) в виборі ним теми. Часто це закінчується тим, що С / А розуміє, що керівник був правий тоді, коли інтерес до наукової діяльності у С / А згасає.

У радянські часи незакінчені під час аспірантури дисертаційні дослідження доводилися до кінця навіть через 10 років (якщо не втрачали свою новизну). Таким прикладом може бути тема дизайну уніфікованих і агрегатованих виробів (захист докторської дисертації 2002 р.), хоча тема агрегатування була основною темою, яка призначалась аспірантам ВНДІТЕ на початку вісімдесятих років. В даний час керівник не має гарантії навіть у закінченні навчання свого аспіранта в зв'язку з можливістю зміни світогляду останнього аж до від'їзду в іншу країну.

Таким чином, реально необхідно займатися науковою роботою зі штатними викладачами: живописцями, скульпторами, графіками, далекими від реалій техніки, або викладачами – «технарями», реально насамперед далекими від теорії мистецтва. Причому, треба розуміти, що ця проблема існує не тільки в Україні. Точно такі ж проблеми стоять перед молодими педагогами і Лондона, і Мілана, що було з'ясувано автором статті, провівши для себе опитування на 13 конференції з геометрії та графіці в Дрездені в 2008 р.

Якщо в радянські часи автором статті не віталася заочна аспірантура, то в нинішніх умовах саме така аспірантура може бути рекомендована для штатних викладачів з продуманим переходом на завершальний рік очного навчання. Це необхідно для того, щоб даний викладач, з одного боку, не втратив місце роботи, з іншого боку, реально зміг завершити дисертацію.

Опустимо те, що викладач для зміцнення базису спеціальності «Дизайн» може захистити дисертаційну роботу з мистецтвознавства, наприклад, з наукової спеціальності 17.00.05 та іншим суміжним.

Розглянемо можливості безпосередньо теоретичного базису спеціальності «Дизайн». У 1999 р. під керівництвом Михайленко В. була створена перша в Україні спецрада із захисту дисертацій з технічної естетики. Різноманітність досліджень настільки велика по широті досліджень і настільки мала за кількістю захищених дисертаційних робіт, що важко піддається прогнозуванню напрямку пріоритетного розвитку. Це природно, оскільки людей, що одночасно цікавляться і математикою, і мистецтвом у всі часи було мало через відповідну акцентуваність на ліво–або правостроннє мислення головного мозку. Присутня різноманітність докторських дисертацій: по геометричним принципам формоутворення в дизайні, по моделюванню сприйняття об'єктів дизайну, з концептуального моделювання формоутворення одягу, по зв'язку матеріалознавства та дизайну. Кандидатських дисертацій не суттєво більше: по аудіальному сприйняттю навчальних аудиторій, по геометрії і семіотиці естетичної інформативності

предметного середовища, по систематизації та конструюванню орнаментальних структур (на прикладі корейських національних орнаментів), по естетичним параметрам колористичного формотворення в рекламній графіці України, з моделювання динамічних властивостей круглої скульптури в певному середовищі, по імпресивній графоаналітичній моделі в проектуванні об'єктів дизайну.

Кандидатські дисертації за фахом 05.01.03 пов'язані в основному з окремими напрямками теорії формоутворення, композиції, візуального сприйняття, колористики, орнаментики і т.д. При аналізі дизайну навчальних аудиторій з урахуванням аудіальної складової основним апаратом була математика і фізика, при аналізі сприйняття об'єктів дизайну через імпресивний підхід – психофізика; при аналізі корейських орнаментів – теорія поля і т.д.

З 2003 року почалися захисти в ХДАДМ з мистецтвознавства. У 2007 р. спецрада в ХДАДМ стала приймати до захисту дисертаційні роботи з новою науковою спеціальністю 17.00.07 – «Дизайн», в результаті чого в КНУБА залишилася тільки технічна спеціалізація. Всього в ХДАДМ на поточний момент захищені фактично 44 дисертації мистецтвознавчого спрямування з дизайну (віднесемо сюди і стару назву «Технічна естетика», і нову «Дизайн»). Їх простіше згрупувати за напрямками. Першим розглянемо графічний дизайн, не тільки тому, що в цьому напрямку в ХДАДМ захищено найбільшу кількість дисертаційних робіт. Після набуття Україною незалежності бізнесмени в першу чергу зіткнулися з нагальною необхідністю «графічної подачі» фірмового стилю. І, як наслідок, перші нові ліцензії кінця дев'яностих років на навчання за спеціальністю «дизайн» в Україні були саме з графічного дизайну. До захищених робіт з графічного дизайну можна віднести дослідження по упаковці, фотографії, типографіці і шрифту, функціонально–ділової графіки і плакату. Причому найчастіше в цих роботах межами дослідження ставала Україна в глобалізаційному контексті і, зокрема, Харківський регіон. Кандидатська дисертація, захищена в спецраді в КНУКМ, також пов'язана з графічним дизайном.

Продовженням ідеї необхідності ув'язки дизайну України з світових глобалізаційних процесів послужила робота ХДАДМ по інтеграції дизайну і маркетингу в сучасній проектній культурі.

Об'єктами промислового дизайну, що досліджувалися, були світильники або одяг. Причому формоутворення і трансформація в останньому показало себе як дуже перспективний напрямок. Завершені дисертаційні дослідження авторів в ХДАДМ по узагальненню дизайн–проекування об'єктів промислового дизайну в цілому справедливо віднести до кінця вісімдесятих років. Нині – це окремі публікації різних авторів в Україні. Відзначимо, що у зв'язку з тим, що промисловий дизайн в цілому в Україні розвивається з об'єктивних причин недостатніми темпами, то і наукових робіт в цьому напрямку мало.

Природно, що нові технології знаходять відображення в захищених дисертаційних роботах, перш за все це медіадизайн, дизайн–проекування WEB–сайтів, використання комп'ютерної графіки в дизайн–проекуванні.

Закономірним є рішення загальнотеоретичних завдань по формуванню

проектно–образного або екологічного мислення дизайнера або визначенню чинників формоутворення. Остання тема фактично не є вичерпними для певних об'єктів дизайну.

Практично до цієї весни в спецрадах ХДАДМ і КНУКМ не розглядалися захисту дисертаційних робіт з дизайну інтер'єру, так як досить складно вкластися в паспорт спеціальності «дизайн», не переступивши в паспорті спеціальностей, пов'язаних з архітектурою. Але в той же час за останнє десятиліття в Росії захищені дисертаційні роботи з питань дизайну виробничих приміщень ремонтно–механічного цеху, інтер'єру громадських будівель, середовища в проектній культурі постмодернізму. Тому напрямок дизайн–проектування інтер'єрів можна вважати дуже перспективним.

Формоутворення малих архітектурних форм, як поліфункціональних об'єктів промислового дизайну на основі орнаментальних мотивів; принципи формування дизайну предметно–просторового середовища спеціалізованих середніх навчальних закладів; художньо–проектні засоби формування предметно–просторово середовища автосалонів; принципи дизайну інтер'єрів закладів соціального захисту дітей; прийоми дизайну інтер'єрів пасажирських просторів аеровокзалів з використаних національної тематики; принципи дизайну інтер'єрів телевізійних студій; моделі трасування в формуванні предметно–просторово середовища аеровокзалів; принципи формування предметно–просторово середовища аеровокзалів; арт–дизайн – ось теми, над якими в даний час працюють аспіранти НАУ.

У дев'яностих роках у всьому світі був спалах публікацій по національному й інтернаціональному в дизайні. Головне питання, яке хвилює всіх в Україні: як зробити так, щоб український дизайн зайняв гідну маркетингову нішу в світових виробництвах та культурі? На нього вчені наукових шкіл України намагалися відповісти своїми дослідженнями, визначаючи в обох напрямках особливості становлення та перспективи розвитку українського дизайну, вивчаючи національний та глобалізаційний аспект дизайну України у світовому контексті художньо–проектної культури ХХ століття, конкретизуючи ці дослідження або для Харківського регіону, або для певної гілки дизайну, а саме, графічного, для другої половини ХХ ст. Регіональний дизайн мало розглянуто. Які в радянські часи він обмежувався фактичними базами протодизайна типу Уралу, так і тепер це протодизайн Західного регіону (так як там розташовується чудова наукова школа ЛАМ), дослідження по Харківському регіону та окремі дослідження то черкаського трикотажу, то специфіки сприйняття кримського костюма в контексті ландшафту і т. д.

Хотілося б бачити більше робіт по експерименту в дизайні. Мало досліджений в Україні фірмовий стиль з точки зору дизайн–проектування. У Росії вийшла робота по впливу домінуючого психотипу особистості на сприйняття об'єктів дизайну. Але це говорить лише про те, що величезний пласт сприйняття об'єктів дизайну тільки починається досліджуватися.

Арт–дизайн – найпопулярніша тема для вивчення в світі, але в Україні настільки недостатньо публікацій на цю тему, що автор статті залучила до участі в дослідженню цієї багатосторонньої теми трьох студентів–дизайнерів.

Окремі напрямки по паспортам наукових спеціальностей «Технічна

естетика» і «Дизайн» ще не досліджувалися або не захищені.

Якщо розглянути загальнотеоретичні питання в дизайні, то необхідно відзначити гостру необхідність появи робіт, пов'язаних з основними категоріями дизайну. Особливо це важливо для технологічної форми, враховуючи специфічне обладнання на різних заводах України. Ідеї трансформації в морфології представлені по суті однією лише роботою, а даний напрям несе в собі невичерпність. Поєднання національного художнього образу і функціональності допоможе у виведенні українського дизайну на передові позиції.

Висновки.

1. До тактичних напрямків вивчення дизайн–проекування можна віднести наступні: дослідження з українського дизайну, зв'язку його з глобалізаційними тенденціями і історичними коренями; вивчення нових технологій для дизайн–проекування; питань, які пов'язані з ринковим розвитком економіки (подальший розвиток питань маркетингу, фірмового стилю та інших в контексті дизайну); питань формоутворення і трансформації об'єктів дизайну, дизайн інтер'єру та супутні йому об'єкти промислового дизайну, експериментальні дослідження в дизайні.

2. Необхідно уточнення в МОНМС концепції заочної аспірантури для штатних викладачів кафедр, що розробляють наукові дослідження, пов'язані з дизайн–проекуванням

Література

1. Боднар О.Я. Проблема взаимосвязи геометрических пространственных представлений в искусствоведении: Дис...д–ра мистецтвознавства: 17.00.06. /ВНИИТЭ. – М., 1994.– 248с.

2. Генисаретский О.И. Методологические и гуманитарно – художественные проблемы дизайна: Дис...д–ра мистецтвознавства: 17.00.06. – М., 1990. – 319с.

3. Голубець О.М. Мистецьке середовище Львова другої половини ХХ століття (соцреалізм і свобода творчості). Дис...д–ра мистецтвознавства: 17.00.05 / ЛАМ. – Львів, 2003. – 450с.

4. Даниленко В.Я. Дизайн України у світовому контексті художньо–проектної культури ХХ століття (національний та глобалізаційний аспекти) Дис...д–ра мистецтвознавства: 05.01.03/ ЛАМ. – Львів, 2006. – 368 с.

5. Кузнецова І.О. Моделювання візуального сприйняття об'єктів дизайну, декоративно–прикладного і образотворчого мистецтва: Дис. д–ра мистецтвознавства: 05.01.03. /КНУБА. – К., 2006. – 415 с.

6. Плоский В.О. Дослідження структурних особливостей методів геометричного моделювання та тенденцій розвитку прикладної геометрії: Дис. д–ра технічних наук: 05.01.01. – Прикладна геометрія, інженерна графіка /КНУБА. – К., 2007. – 238 с.

7. Соколюк Л.Д. Михайло Бойчук та його концепція розвитку українського мистецтва (перша третина ХХ ст.): дис... д–ра мистецтвознавства: 17.00.05 / НАН України; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського. – К., 2004.–480 с.

8. Яковлев М.И. Геометричні принципи художнього формоутворення: Дис. д-ра техн.наук: 05.01.03. /КНУБА. – К., 1999. – 352 с.

Аннотация

Кузнецова И.А. Проблемы развития научного базиса специальности «Дизайн». В данной статье дана попытка определить тактические приоритетные направления задач теоретической базы дизайн-проектирования, найти пути решения проблемы развития научного базиса специальности «дизайн».

Ключевые слова: научная специальность «дизайн», диссертационная работа, техническая эстетика

Abstract

Kuznetsova I. Problems of development of a speciality "Design" scientific basis. Attempt to determine tactical priority directions of problems of theoretical basedesign of designing, to find ways of the decision of a problem of development of scientific basis of a speciality "design" is given in article.

Key words: a scientific speciality "design", dissertational work, an industrial art